

Solijonov Muhammadjon Zokirjon o'g'li

Qo'qon davlat universiteti dotsenti,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

E-mail: solijonovmuhammadjon@gmail.com

Telefon raqami: +99890 3060050

O'ZBEK VA INGLIZ SIYOSIY DISKURSIDA LINGVOSTATISTIK TAHLIL

Annotatsiya: Mazkur maqolada siyosiy diskursni lingvistik tadqiq etishda statistik va miqdoriy tahlil usullarining nazariy hamda amaliy ahamiyati yoritiladi. Tadqiqot o'zbek va ingliz tillaridagi siyosiy nutqlar asosida olib borilib, leksik birliklarning chastotasi, kalit so'zlar, modal vositalar hamda baholovchi birliklarning statistik ko'rsatkichlari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari statistik yondashuv siyosiy diskursdagi ideologik mazmun va pragmatik strategiyalarni aniqlashda samarali metod ekanini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: siyosiy diskurs, statistik lingvistika, korpus tahlili, chastota, qiyosiy tilshunoslik, o'zbek tili, ingliz tili.

Солижонов Мухаммаджон Зокиржон угли

Кокандский государственный университет

ЛИНГВОСТАТИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ В УЗБЕКСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ПОЛИТИЧЕСКИХ ДИСКУРСАХ

Аннотация: В данной статье освещаются теоретические и практические аспекты применения статистических и количественных методов анализа в лингвистическом исследовании политического дискурса. Исследование проведено на материале политических выступлений на узбекском и английском языках, в рамках которого в сопоставительном плане анализируются статистические показатели частотности лексических единиц, ключевых слов, модальных средств и оценочной лексики. Результаты исследования показывают, что статистический подход является эффективным

методом выявления идеологического содержания и прагматических стратегий в политическом дискурсе.

Ключевые слова: политический дискурс, статистическая лингвистика, корпусный анализ, частотность, сопоставительное языкознание, узбекский язык, английский язык.

Solijonov Muhammadjon Zokirjon o'g'li

Kokand State University

LINGUOSTATISTICAL ANALYSIS IN UZBEK AND ENGLISH POLITICAL DISCOURSES

Abstract: This article examines the theoretical and practical aspects of applying statistical and quantitative methods in the linguistic study of political discourse. The research is based on political speeches in Uzbek and English, within which statistical indicators of lexical frequency, key words, modal means, and evaluative vocabulary are analyzed from a comparative perspective. The results of the study demonstrate that the statistical approach is an effective method for identifying ideological content and pragmatic strategies in political discourse.

Keywords: political discourse, statistical linguistics, corpus analysis, frequency, comparative linguistics, Uzbek language, English language.

Kirish

Zamonaviy tilshunoslikda diskurs tushunchasi tilni faqat aloqa vositasi sifatida emas, balki ijtimoiy, madaniy va ideologik jarayonlar bilan uzviy bog'liq murakkab hodisa sifatida o'rganishga imkon beradi. Diskurs tahlili siyosiy, huquqiy va ommaviy axborot nutqlarini tadqiq etishda yetakchi ilmiy yo'nalishlardan biriga aylangan [3; 24]. Diskurs lingvistik birliklarning faqat grammatik yoki semantik xususiyatlarini emas, balki ularning ijtimoiy kontekstda qanday funksional yuklama bajarishini ham o'rganadi. Shu bois diskurs tahlili til va jamiyat o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni yoritishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili

Siyosiy diskurs esa diskurs tahlilining eng dolzarb va murakkab yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. Siyosiy nutqda til hokimiyatni legitimlashtirish, ijtimoiy guruhlarini safarbar etish, maʼlum mafkuraviy pozitsiyani shakllantirish vositasi sifatida namoyon boʻladi. T. van Dijk siyosiy diskursni hokimiyat va nazorat mexanizmlarini til orqali amalga oshirish jarayoni sifatida talqin qiladi [11; 52]. N. Fairclough esa siyosiy nutqni ijtimoiy amaliyot sifatida koʻrib, unda til vositalarining ideologik xarakterini alohida taʼkidlaydi [3; 28]. Demak, siyosiy diskursni oʻrganish nafaqat lingvistik, balki sotsiologik va pragmatik jihatdan ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Siyosiy diskursda til hokimiyatni legitimlashtirish, auditoriyani ishontirish va jamoatchilik ongini shakllantirish vositasi sifatida namoyon boʻladi [2; 41]. Siyosiy nutqda ishlatiladigan leksik birliklar, ularning takroriyligi va semantik yoʻnalishi tasodifiy emas, balki muayyan ideologik va pragmatik strategiyaga xizmat qiladi.

Soʻnggi yillarda siyosiy diskursni tadqiq etishda statistik va miqdoriy yondashuvlarning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Statistik lingvistika til birliklarining chastotasi, taqsimlanishi va kombinatsiyasini aniqlash orqali yashirin semantik va pragmatik tendensiyalarni ochib berishga xizmat qiladi [6; 66]. Ayniqsa, korpus lingvistikasi bilan uygʻunlashgan statistik tahlil diskursni obyektiv mezonlar asosida oʻrganish imkonini beradi.

Oʻzbek siyosiy diskursi boʻyicha olib borilgan tadqiqotlarda kollektivlik, ijtimoiy barqarorlik va milliy birlik gʻoyalari yetakchi oʻrin egallashi qayd etilgan [12; 57]. Ingliz siyosiy diskursida esa individual masʼuliyat, faol pozitsiya va ochiq persuasiv strategiyalar ustuvor ekanligi taʼkidlanadi [11; 88]. Biroq ushbu xususiyatlarning aksariyati sifat tahliliga asoslangan boʻlib, statistik dalillar bilan yetarli darajada mustahkamlanmagan.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, unda oʻzbek va ingliz siyosiy diskursi statistik lingvistik yondashuv asosida qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – siyosiy nutqda faol qoʻllaniladigan leksik birliklar, modal

vositalar va baholovchi birliklarning statistik ko'rsatkichlarini aniqlash hamda ularning ideologik va pragmatik vazifalarini ochib berishdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqot statistik lingvistika va diskurs tahlili tamoyillariga asoslanadi. Tadqiqot obyekti sifatida o'zbek va ingliz tillaridagi siyosiy nutqlar, rasmiy murojaatlar hamda ommaviy chiqishlar tanlandi. Tadqiqot predmeti ushbu nutqlarda qo'llaniladigan leksik birliklar, modal vositalar va baholovchi birliklarning statistik ko'rsatkichlaridan iborat.

Tadqiqot materiali sifatida davlat rahbarlari va yetakchi siyosiy arboblarning rasmiy nutqlari tanlab olinib, har ikki til bo'yicha taxminan teng hajmdagi matnlar asosida kichik hajmli korpus shakllantirildi. Matnlar tanlashda ularning rasmiy uslubda bo'lishi, siyosiy mazmunning aniq ifodalanishi va keng auditoriyaga yo'naltirilganligi asosiy mezon sifatida belgilandi.

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

- statistik chastota tahlili
- kalit so'zlarni aniqlash usuli
- qiyosiy lingvistik tahlil
- kontekstual va diskursiv tahlil

Chastota tahlilida xizmat so'zlari chiqarib tashlanib, mazmuniy yuklamaga ega leksik birliklar hisobga olindi. Statistik natijalar foiz ko'rsatkichlari asosida tahlil qilinib, keyinchalik sifat tahlili orqali izohlandi [9; 112].

Tadqiqot natijalari

Leksik birliklarning statistik taqsimoti

Statistik tahlil natijalari ingliz va o'zbek siyosiy diskursi o'rtasida sezilarli farqlar mavjudligini ko'rsatdi. Ingliz siyosiy nutqlarida *will*, *must*, *can* kabi modal fe'llarning yuqori chastotada ishlatilishi aniqlanib, bu birliklar siyosiy va'dalar va majburiyatlarni ochiq ifodalashga xizmat qilishi kuzatildi [2; 93].

O'zbek siyosiy diskursida esa *rivojlanish*, *barqarorlik*, *islohot*, *farovonlik*, *xalq* kabi leksik birliklar yuqori chastotaga ega bo'ldi. Masalan, rasmiy

murojaatlarda *xalq* leksemasining oʻrtacha har 130–150 soʻzda bir marta takrorlanishi aniqlangan [12; 61].

Quyidagi misol oʻzbek siyosiy diskursiga xos kollektivlik strategiyasini yaqqol namoyon etadi:

Biz xalqimiz bilan birgalikda mamlakatimiz taraqqiyoti yoʻlida izchil harakat qilamiz.

Mazkur gapda *biz* olmoshi jamoaviy subyektini ifodalab, siyosiy masʼuliyatni umumlashtirishga xizmat qilmoqda.

Modal birliklar va normativlik.

Oʻzbek siyosiy diskursida modal birliklar asosan normativ va tavsiyaviy xarakterga ega. *Zarur, lozim, muhim* kabi birliklar siyosiy nutqning rasmiy ohangini kuchaytiradi [10; 78]. Masalan:

Iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biridir.

Bu yerda *muhim* birligi auditoriyada majburiylik va dolzarblik hissini shakllantiradi.

Baholovchi leksika.

Baholovchi leksika tahlili natijalariga koʻra, oʻzbek siyosiy diskursida ijobiy baholovchi birliklar mutlaq ustunlik qiladi. *Izchil, muvaffaqiyatli, barqaror* kabi sifatlar siyosiy faoliyatni legitimlashtirish va ijobiy talqin qilish vazifasini bajaradi [5; 102].

Muhokama

Olingan natijalar statistik tahlil siyosiy diskursni chuqurroq va obyektivroq tahlil qilish imkonini berishini koʻrsatdi. Ingliz siyosiy diskursida individual masʼuliyat va faol persuasiv strategiyalar ustun boʻlsa, oʻzbek siyosiy nutqida kollektivlik va ijtimoiy barqarorlik gʻoyalari yetakchi oʻrinni egallaydi [11; 121].

Oʻzbek siyosiy diskursining statistik xususiyatlari milliy mentalitet va madaniy qadriyatlar bilan uzviy bogʻliqdir. Mahalliy tadqiqotchilar taʼkidlaganidek, siyosiy nutq jamoaviy ongni shakllantirishning muhim vositasi hisoblanadi [7; 55].

Shu bilan birga, statistik tahlil sifat tahlilisiz yetarli natija bera olmaydi. Statistik ko'rsatkichlar til birliklarining faolligini aniqlasa-da, ularning ideologik va pragmatik mazmuni diskursiv kontekst orqali to'liq ochiladi [6; 89].

Xulosa

Mazkur maqolada o'zbek va ingliz siyosiy diskursi statistik lingvistik yondashuv asosida qiyosiy tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari siyosiy nutqda leksik tanlov, modal vositalar va baholovchi birliklar muayyan ideologik hamda pragmatik vazifalarni bajarishini ko'rsatdi.

Statistik tahlil ingliz siyosiy diskursida individual mas'uliyat, o'zbek siyosiy diskursida esa kollektivlik g'oyasi ustuvor ekanini aniqlash imkonini berdi. Bu holat siyosiy kommunikatsiyaning milliy-madaniy xususiyatlarini yoritib beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Baker P. *Using Corpora in Discourse Analysis*. London: Continuum, 2006. 197 p.
2. Chilton P. *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*. London: Routledge, 2004. 226 p.
3. Fairclough N. *Language and Power*. London: Longman, 1989. 259 p.
4. Madvaliyev A. (tahr.) O'zbek tilining izohli lug'ati. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2020. 672 b.
5. Mahmudov N. Til va tafakkur. Toshkent: Ma'naviyat, 2007. 192 b.
6. McEnery T., Hardie A. *Corpus Linguistics: Method, Theory and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. 294 p.
7. Mirtojiyev M. O'zbek tili semantikasi. Toshkent: Fan, 2010. 214 b.
8. Qodirov M. Diskurs tahlili asoslari. Toshkent: Akademnashr, 2019. 204 b.
9. Rahimov A. Zamonaviy o'zbek siyosiy nutqining lingvistik tahlili. Toshkent: Universitet, 2018. 152 b.
10. Safarov Sh. Pragmatik lingvistika. Toshkent: Fan, 2008. 176 b.

11. Van Dijk T. *Discourse and Power*. New York: Palgrave Macmillan, 2008. 308 p.
12. Yo'ldoshev B. Siyosiy diskurs va til. Toshkent: Fan, 2015. 180 b.